

חוות דעת כלכלית

הערכת גובה ריבית סבירה
ביתרת זכות בעו"ש והערכת הנזק
לעניין ריבית פקדונות
במערכת הבנקאית

יוני 2023

חוות דעת מומחה

שם המומחה : גילעד מנו

מקום עבודתו : מאקרו פיננסים בע"מ

ח.פ. 515618403

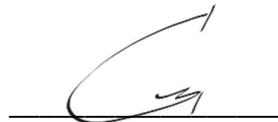
בר כוכבא 16, בני ברק, קומה 9

אני החתום מטה, גילעד מנו, נתבקשתי על ידי עורכי הדין יצחק אבירם ושחר בן מאיר להגיש חוות דעת זו במסגרת בקשה לאישור תובענה ייצוגית כנגד המשיבות, בנק לאומי, בנק דיסקונט, בנק מזרחי ובנק הבינלאומי הראשון (להלן: "הבנקים"), בעקבות הנזק שנגרם ללקוחותיהם, שהחזיקו יתרות זכות בחשבונות עו"ש שאינם נושאי ריבית, והכל כמפורט בבקשה לאישור שהועברה לעיוני.

אין לי כל קשר או תלות בבנקים או במזמיני העבודה או במי מטעמם, במישרין או בעקיפין. שכר הטרחה בגין הכנת חוות דעת זו, כפי שסוכם ביני לבין מזמיני העבודה הינו קבוע מראש ואינו מותנה במישרין או בעקיפין בהצלחת ההליך המשפטי. אציין כי הגשתי בקשה לאישור תביעה ייצוגית בעניין מכשירים אוטומטיים להעברת יתרות עו"ש לפר"י נגד בנק הפועלים שאינו נתבע כאן. מאחר ומדובר בעבודה כלכלית חישובית אין באמור כאן משום תלות או קשר.

אני נותן חוות דעתי זו במקום עדות בבית משפט ומצהיר כי ידוע לי היטב שלעניין הוראות החוק הפלילי בדבר עדות שקר באזהרה בבית המשפט, דין חוות דעתי זו כשהיא חתומה עלי ידי כדין עדות באזהרה שנתתי בבית המשפט.

להלן חוות דעתי.

חתימה

4.6.2023

תאריך

תוכן העניינים

1. תמצית חוות הדעת.
2. סביבת הריבית המוניטרית.
3. היקף הפיקדונות בבנקים.
4. הריביות על עו"ש ופיקדונות.
5. שיעורי התמסורת.
6. ריביות על הלוואות בריבית משתנה (פריים).
7. השינוי ברווחיות הבנקים בעקבות העלאות הריבית של בנק ישראל.
8. עמדת בנק ישראל.
9. ניתוח הריבית הסבירה על העו"ש.
10. הגדרת הקבוצה המיוצגת.
11. הערכת הנזק לחברי הקבוצה המיוצגת.
12. מקורות מידע.
13. תמצית השכלה וניסיון של הכותב.

1. תמצית חוות הדעת

- 1.1. בחוות דעת זו אנו סוקרים את רווחיות הבנקים בעקבות השינויים המשמעותיים בסביבת הריבית המוניטרית (הידועה כריבית בנק ישראל). סביבת הריבית המוניטרית החלה להשתנות באופן משמעותי החל מאפריל 2022 וממשיכה להשתנות גם עד עצם היום הזה. עד כה, זינקה הריבית המוניטרית מרמה של 0.1% לרמה של 4.75% לשנה - ובעקבות כך "ריבית הפריים" (שהינה בפועל, ריבית בנק ישראל בתוספת 1.5%) עומדת נכון להיום על 6.25% לשנה.
- 1.2. תחת הסביבה המוניטרית החדשה חלו שינויים משמעותיים בענף הבנקאות אשר העלו את הריביות על האשראי באופן חד, בעוד התמסורת¹ לפיקדונות הציבור הייתה נמוכה משמעותית.
- 1.3. בהלוואות הפריים שנתנו הבנקים, הריבית על האשראי ללקוחותיהם עלתה כל פעם לפי שינוי הריביות של בנק ישראל. ומנגד, הריבית שהבנקים משלמים על פיקדונות הציבור עלתה בשיעורים נמוכים בהרבה ועל כ 526 מיליארד ש"ח הבנקים לא העניקו כלל ריבית.
- 1.4. לפיכך חלק גדול מהציבור אשר כספו נותר בעו"ש ובפיקדונות שאינם נושאים ריבית לא נהנה משינוי כלשהו בריבית, או נהנה משינוי נמוך באופן משמעותי.
- 1.5. בעקבות שינויים אלו חל זינוק חד ברווחי הבנקים במהלך שנת 2022 וברבעון הראשון של 2023. התשואות על ההון של הבנקים ברמה מערכתית הגיעו לתשואות של 16.4% בשנת 2022 ולתשואה ממוצעת² של 20.6% ברבעון הראשון של 2023, תשואות על ההון אלו הינן **תשואות שיא ב- 45 השנים האחרונות**³.
- 1.6. נכון לסוף הרבעון הראשון ישנם מעל 526 מיליארד ש"ח במערכת הבנקאית בפיקדונות שאינם נושאים ריבית כלשהי. הכוונה הינה ליתרות זכות בחשבונות העו"ש.
- 1.7. אנו מציגים בדיקה של ריביות קצרות טווח במערכת הבנקאית ומציגים את הערכתנו לגבי השאלה מהי "ריבית סבירה" מינימאלית שהיה על הבנקים להעניק ללקוחותיהם בחשבונות העו"ש. להערכתנו, הריבית הסבירה שהיה על הגופים הבנקאיים להעניק ללקוחותיהם עומדת על כ- 1.72%-2.47% נכון לרבעון הראשון של שנת 2023.
- 1.8. לשם ההשוואה, ריבית בנק ישראל עומדת נכון להיום על 4.75% ועמדה בממוצע בשנת 2022 על 1.21%. שיעורי "הריבית הסבירה" שאנו מציגים, מהווים תמסורת של כ- 45%-63% שהינם שיעורי תמסורת נמוכים ביחס לשיעורי התמסורת הממוצעת לפיקדונות לתקופה של עד שלושה חודשים העומדים על 66% על פי דוח המפקח על הבנקים לשנת 2022.
- 1.9. בחשבונות עו"ש נושאי ריבית הקיימים במערכת, שהם זניחים מבחינת הלקוחות הרלוונטיים בהיותם מוגבלים בסכום, הבנקים מעניקים ריבית ממוצעת של 2.35%. שיעור ריבית זה מהווה תמסורת של כ- 63% לשינוי בריבית בנק ישראל.
- 1.10. על פי "הריבית הסבירה" אותה הערכנו, הנזק הכולל לבעלי הפיקדונות שאינם נושאים ריבית בבנקים עומד על בין 3.62 עד 5.06 מיליארד ש"ח.

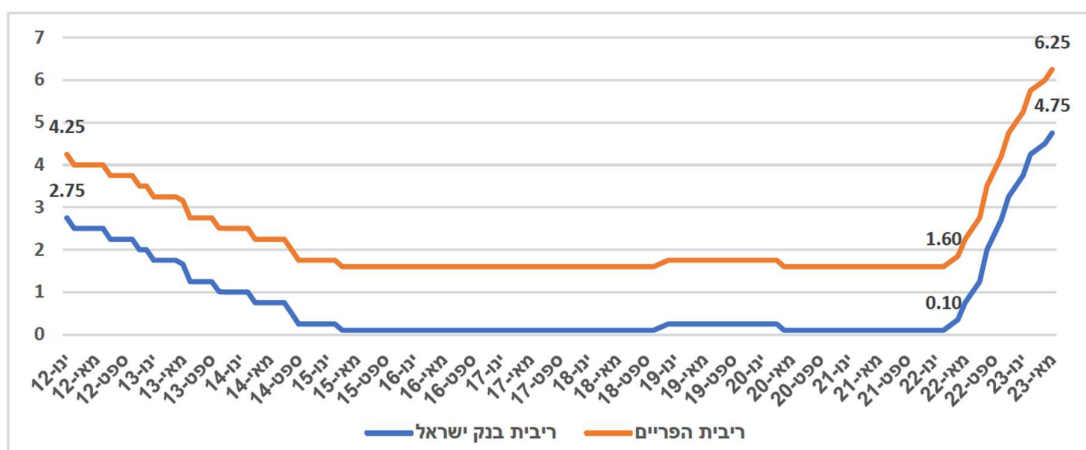
¹ שיעור התמסורת הינו היחס בין שינוי הריבית ללקוח לבין שינוי ריבית בנק ישראל. לצורך הדוגמה: הלוואות צמודות פריים הינן הלוואות בעלות שיעור תמסורת של 100%, לעומת זאת פיקדון שמוענקת עליו ריבית של 2% בעת שריבית בנק ישראל עלתה מ 0.1% ל 4.1% שיעור התמסורת הינו 50%.

² בחישוב נלקחו הבנקים הנתבעים בלבד, כאשר התשואה על ההון של בנק לאומי חושבה בנטרול הפרשה של כ 1.1 מיליארד ש"ח שבוצעה ברבעון הראשון בשל השקעה ב Valley Bank. כלומר תשואה על ההון של 16.1% חלף 7.8%.

³ בנטרול השפעת רווחים חד פעמיים ממכירת קרנות הנאמנות וקופות הגמל בעקבות רפורמת בכר בשנת 2006 בה עמדה התשואה הממוצעת על ההון על 17.3%.

2. סביבת הריבית המוניטרית

בדומה לעולם גם בישראל שררה סביבת ריבית נמוכה עד אפסית שנעה בין 0.1% ל 0.25% משנת 2014 ועד אפריל 2022. במחצית הראשונה של 2022 החלה להתפתח סביבה אינפלציונית גבוהה ביחס לשנים הקודמות וזאת בין היתר על רקע מחירי האנרגיה והסחורות בעקבות פרוץ המלחמה באוקראינה ובעקבות תופעות כלכליות של היציאה ממשבר הקורונה העולמי. על מנת למתן את הסביבה האינפלציונית החל בנק ישראל, בדומה לבנקים בעולם, להעלות את הריבית המוניטרית בחודש אפריל 2022. מאז המשיך בנק ישראל ב- 10 העלאות ריבית רצופות להעלות את הריבית המוניטרית מרמה של 0.1% לרמה של 4.75%.
להלן גרף המתאר את ריבית בנק ישראל וריבית הפריים בבנקים משנת 2012 ועד היום:

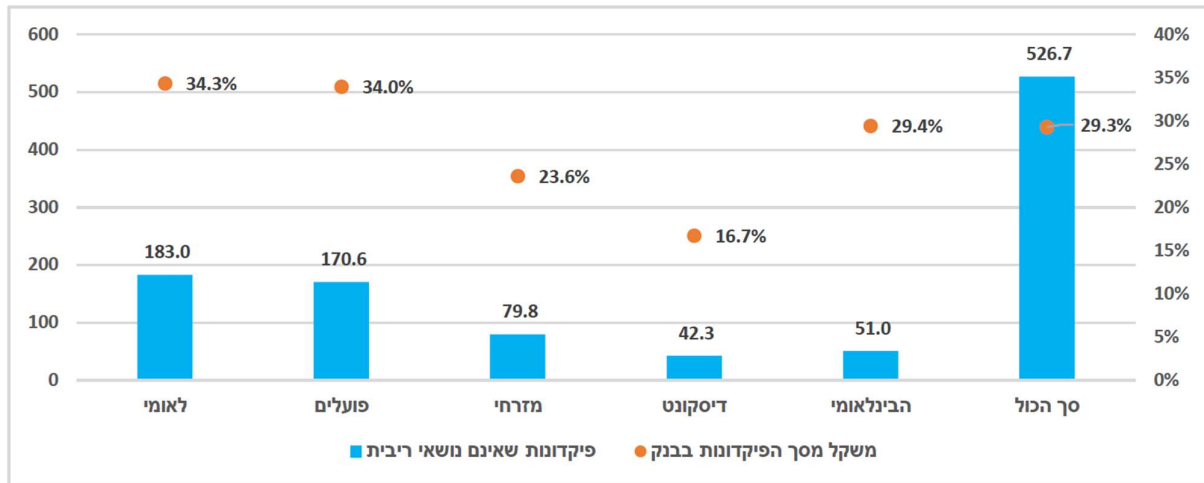
3. היקף הפיקדונות בבנקים

3.1. על פי דוח מרכז המחקר והמידע של הכנסת (מאי 2023) סך פיקדונות הציבור בבנקים נכון לסוף 2022 עומד על 1,909 מיליארד ש"ח, מתוכם 528.9 מיליארד ש"ח, המהווים 27.7% מכלל הפיקדונות, הינם פיקדונות שאינם נושאי ריבית. נכון לסוף מרץ 2023 סך הפיקדונות שאינם נושאים ריבית הסתכם ל- 526.7 מיליארד ש"ח המהווים 29% מסך פיקדונות הציבור. **יובהר כי פיקדונות שאינם נושאי ריבית הינם בעיקרם חשבונות עו"ש ביתרת זכות.**

3.2. להלן טבלה המתארת את פיקדונות הציבור לפי סוג הפיקדונות וקבוצה בנקאית.

סך פיקדונות	נושאי ריבית לזמן קצוב		נושאי ריבית לפי דרישה		שאינם נושאי ריבית		בנק	
	2022	2021	2022	2021	2022	2021		
557.1	537.3	237.9	144.1	184.7	217.1	134.5	176.1	לאומי
532.6	525.1	202.6	135.9	136.6	154.1	193.3	235.0	פועלים
344.5	307.9	212.3	156.4	43.5	47.2	88.7	104.4	מזרחי טפחות
292.3	260.9	147.2	107.5	90.4	78.7	54.7	74.7	דיסקונט
168.3	153.4	86.7	53.5	25.9	31.4	55.7	68.6	הבינלאומי
14.3	12.5	11.4	9.3	0.8	0.9	2.1	2.2	ירושלים
1,909.0	1,797.1	898.2	606.8	481.9	529.3	528.9	661.0	סך הכול
100.0%	100.0%	47.0%	33.8%	25.2%	29.5%	27.7%	36.8%	משקל מסך הפיקדונות
6.2%		48.0%		-9.0%		-20.0%		שיעור שינוי 2022-2021

3.3. להלן גרף המתאר את הפיקדונות שאינם נושאי ריבית ומשקלם מסך הפיקדונות לפי בנק:

ניתן לראות כי השיעור הממוצע של הפיקדונות שאינם נושאי ריבית עומד היום על כ-29.3% (!)

3.4. סיווג מחדש בדוחות בנק לאומי

בדוחות הכספיים של בנק לאומי לרבעון הראשון של 2022 הציג הבנק כי סך הפיקדונות שאינם נושאי ריבית עומד על כ-164 מיליארד ש"ח נכון ליום 31.3.2022. בדוחות הכספיים לרבעון הראשון של 2023 הבנק "סיווג מחדש" את הפיקדונות והציג תמונה שונה לחלוטין לפיה נכון ליום 31.3.2022 סך הפיקדונות שאינם נושאי ריבית עמד למעשה על כ-247 מיליארד ש"ח – גידול של כ-83 מיליארד ש"ח.

סיווג זה מחדש נובע להערכתנו מהתחשבות בפיקדונות שהיו יכולים בתנאים מסוימים לצבור ריבית אך הלכה למעשה לא צברו ריבית.

פער מהותי זה של כ-50.7% (!) מעורר חשש כי בבנקים נוספים ישנם כספי פיקדונות שאינם נושאי ריבית המסווגים אף הם באופן שגוי כפיקדונות נושאי ריבית, וזאת בשיעורים ניכרים.

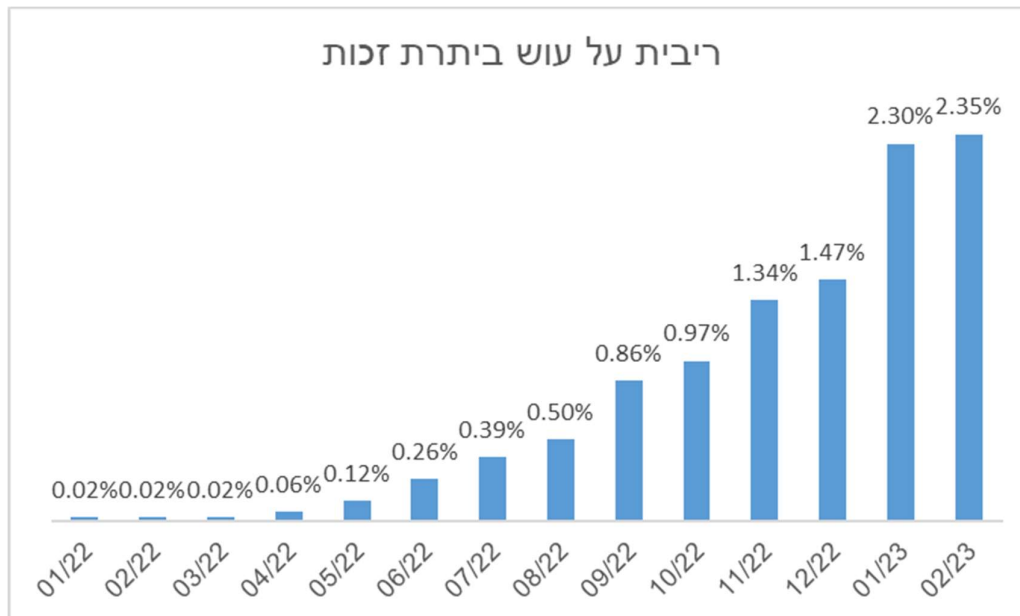
4. הריביות על עו"ש ופיקדונות

4.1. פר"י הינו פיקדון ריבית יומית הניתן להפקדה ולמשיכה בכל יום והצובר ריבית. הוא מתנהל בנפרד מחשבון העו"ש. הריבית עליו היא לרוב נמוכה יותר מאשר פיקדון לתקופה קבועה (7 ימים ומעלה), מבחינת נזילות וסיכון מדובר באותה הנזילות ובאותו הסיכון שיש לבנק כמו בכסף המוחזק בחשבון העו"ש בזכות.

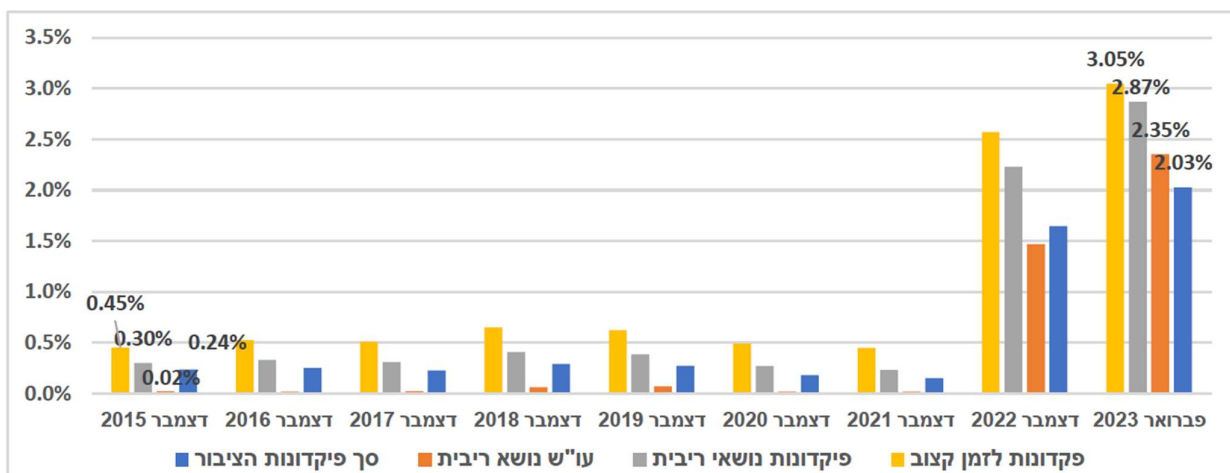
4.2. בנק ישראל אינו מציג נתונים של הריביות על הפר"י אך הוא מציג נתונים על ריביות לעו"ש ביתרת זכות (לוח ז-1).

4.3. נדגיש ונציין כי חשבונות אלו, עליהם הבנקים מעניקים ריבית על העו"ש זניחים מבחינת גם ברמת המערכת הבנקאית וגם מבחינת הלקוחות הרלוונטיים בהיותם מוגבלים בסכום.

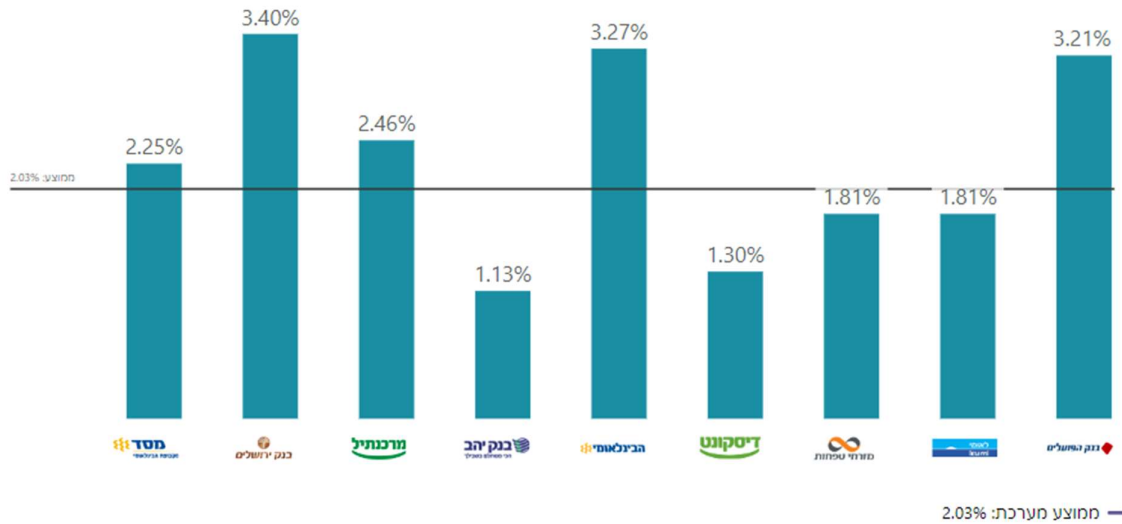
להלן גרף המתאר את שיעור ריבית הממוצע על יתרות עו"ש עליהן הבנקים מעניקים ריבית.

4.4. להלן גרף המתאר את הריבית הממוצעת על פיקדונות הציבור לפי סוג הפיקדון. בגרף זה ניתן לראות כי חלה עליה רוחבית ומשמעותית משנת 2022 בשיעורי הריבית בכל סוגי הפיקדונות נושאי הריבית כולל עו"ש נושא ריבית. הפיקדונות היחידים שלא נהנו מעלייה הם הפיקדונות שאינם נושאי ריבית כלל – שהיו ונתרו עם 0% ריבית.

4.5. להלן גרף המתאר את הריבית הממוצעת בפקדונות של משקי הבית לפי בנק בריבית קבועה (עד חודש) נכון לאפריל 2023. הריבית הממוצעת על פיקדונות אלו עמדה על 2.03% כאשר ישנה שונות גבוהה בין הריביות שנעות בין 1.13% ל 3.4%.

4.6. להלן גרף המתאר את הריבית הממוצעת בפקדונות משקי הבית לפי בנק בריבית משתנה (עד חודש) נכון לאפריל 2023. הריבית הממוצעת על פיקדונות אלו עמדה על 2.42% כאשר השונות על פיקדונות אלו נמוכה יותר והריביות נעות בין 1.83% ל 3.46%.

יש לציין כי להבדיל מריבית על אשראי, אשר בו יכול להיות סיכון אשראי שונה בין לקוח ללקוח המצדיק גביית ריבית שונה, בפקדונות אין הצדקה כלכלית אמיתית לאפליה בין לקוח ללקוח והאפליה בין הלקוחות בנושא הריביות נובעת בעיקרה מכח המיקוח של הלקוח מול הבנק.

4.7. ברמת פיקדונות שניתנו למשקי בית בריבית משתנה לא צמודה (חדשים) (לוח 7.6.2), הריבית

הממוצעת לחודש מרץ 2023 עומדת על 2.5%

ריביות שניתנו למשקי בית בפיקדונות בריבית משתנה לפי חודש ובנק:

	פועלים	לאומי	דיסקונט	מרחי	בינלאומי	יהב	מרכנתיל	מסד	ירושלים	מערכת
2023-03	2.26	3.02	2.43	3.36	2.25	2.67	2.93	1.97	3.83	2.50
2023-02	1.90	2.62	2.12	3.32	2.38	2.24	2.66	1.98	4.03	2.25
2023-01	1.70	2.59	2.37	3.23	1.98	2.09	2.47	1.57	3.69	2.11

תקופת הפירעון הממוצעת על פיקדונות ריבית משתנה שניתנו לפי חודש ובנק:

	פועלים	לאומי	דיסקונט	מרחי	בינלאומי	יהב	מרכנתיל	מסד	ירושלים	מערכת
2023-03	0.25	0.72	0.39	0.99	0.42	0.11	0.34	0.50	1.41	0.41
2023-02	0.11	0.77	0.37	1.00	0.26	0.10	0.41	0.25	1.54	0.34
2023-01	0.09	0.78	0.42	1.22	0.44	0.09	0.39	0.47	1.47	0.39

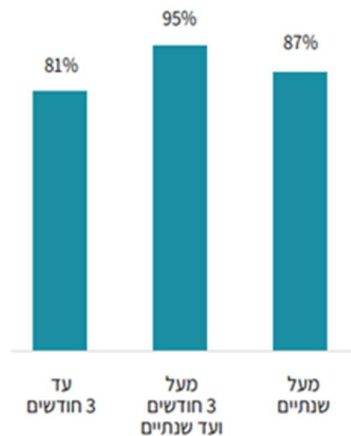
5. שיעורי התמסורת

5.1. שיעורי התמסורת על פיקדונות במטבע ישראלי לא צמוד לפי תקופות פקדון:

בגרף שלהלן (מתוך דוח המפקח על הבנקים משנת 2022) ניתן לראות כי שיעור התמסורת על פיקדונות לתקופה של עד שלושה חודשים עומד על 66%.

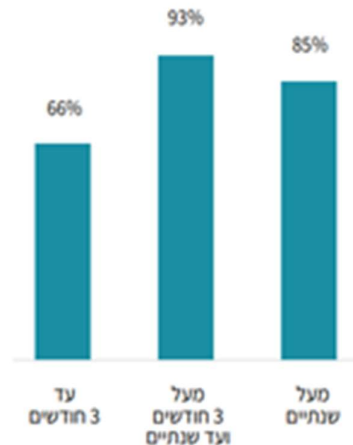
איור ג' - 29

שיעור התמסורת של ריבית בנק ישראל אל ריבית פיקדונות עסקים זעירים עד בינוניים במט"י לא צמוד, לפי תקופה לפירעון, סך מערכת הבנקאות, פברואר 2023 | אחוזים

איור ג' - 25

שיעור התמסורת של ריבית בנק ישראל אל ריבית פיקדונות משקי בית במט"י לא צמוד, לפי תקופה לפירעון, סך מערכת הבנקאות, פברואר 2023 | אחוזים

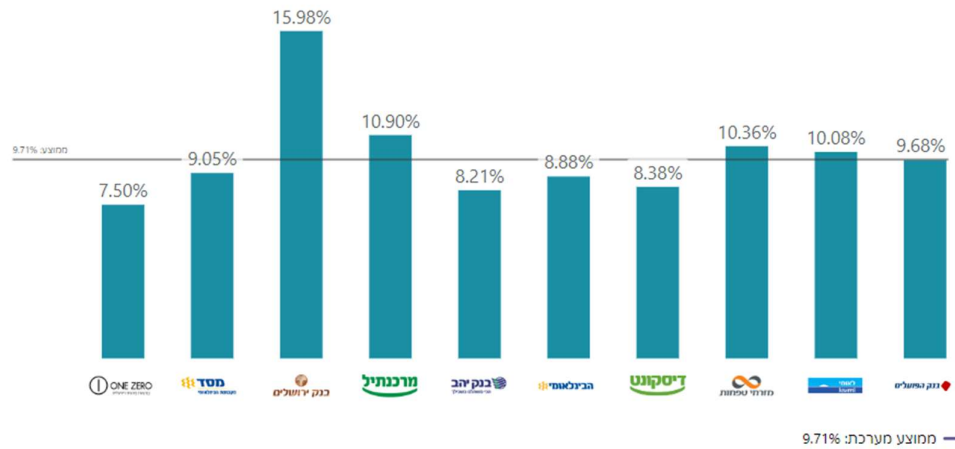
- 5.2. על פי נתוני בנק ישראל, המפקח על הבנקים (לוח ז' מצורף כנספח), הריבית על פח"ק (פיקדון חודשי קצר) עומדת נכון לפברואר 2023 על 2.35%. במהלך חודש פברואר 2023 ריבית בנק ישראל עמדה בממוצע על 3.85%, מכאן ששיעור התמסורת על פיקדונות אלו עמד על 61% ($0.61 = 2.35/3.85$).
- 5.3. ריבית בנק ישראל בחודש אפריל עמדה בממוצע על 4.44%, בהתאם לנתונים שהוצגו בסעיפים 4.2 ו 4.3, הריבית הממוצעת במערכת הבנקאית לתקופות של עד חודש עמדו על 2.03%-2.42% המהווים שיעורי תמסורת של 45%-54%.
- 5.4. על פי דוח מרכז המחקר של הכנסת (מאי 2023), הריבית על עו"ש נושא ריבית (שהינם חשבונות עו"ש יחידי סגולה במערכת הבנקאית), נכון לפברואר 2023 עמדה על 2.35%. ריבית בנק ישראל עמדה בממוצע בחודש פברואר על 3.83%. **מכאן ששיעור התמסורת בפיקדונות עו"ש נושאי ריבית הקיימים היום במערכת עומד היום על 63%.**
- 5.5. על פי דוח מרכז המחקר והמידע של הכנסת משנת 2014, שיעור הריבית הממוצע על פיקדונות עו"ש עמד על 0.21%, כאשר הריבית בנק ישראל הממוצעת בתקופה שנבדקה עמדה על 0.8%. נתון זה מהווה שיעור תמסורת נמוך מאוד של 26.25% בסביבת ריבית נמוכה בהרבה מסביבת הריבית הנוכחית ונבע כנראה מהריבית האפסית לאותה העת. אין אנו סבורים שזהו שיעור התמסורת הסביר לעת זו, אך גם אם היה זה כך, הריבית הממוצעת על חשבונות העו"ש הייתה אמורה לעמוד על ממוצע של 1.24%. אנו רואים בשיעור תמסורת זה כרף **מינימאלי** (שאינו סביר בעינינו) לחישוב הנזק.
- 5.6. עוד עולה מדוח מרכז המחקר והמידע של הכנסת משנת 2014, כי בנק ירושלים (שאינו נתבע בתביעה כאן) העניק ללקוחותיו ריבית על העו"ש (עד 100,000 ש"ח) השווה ל- 50% מריבית בנק ישראל, בשיעור תמסורת התואם את שיעורי התמסורת לפיקדונות של עד חודש כפי שהוצג לעיל.
- 5.7. יצוין כי לאותה העת (2014) טענה ברכיה רוזנברג בשם בנק לאומי בוועדת הכלכלה⁴ כאשר הנדון היה הריבית על יתרות הזכות בעו"ש "הריבית היום היא מאוד נמוכה וכאשר ריבית בנק ישראל תעלה, כמובן שהריבית כאן תעלה בהתאם."
- 5.8. **לפיכך, להערכתנו שיעור התמסורת הראוי על יתרות זכות בחשבונות עו"ש הינו שיעור תמסורת הנע בין 45% ל 63% ובהתאם לו יש לקבוע את הריבית הראויה.**

6. **ריביות על הלוואות בריבית משתנה (פריים)**

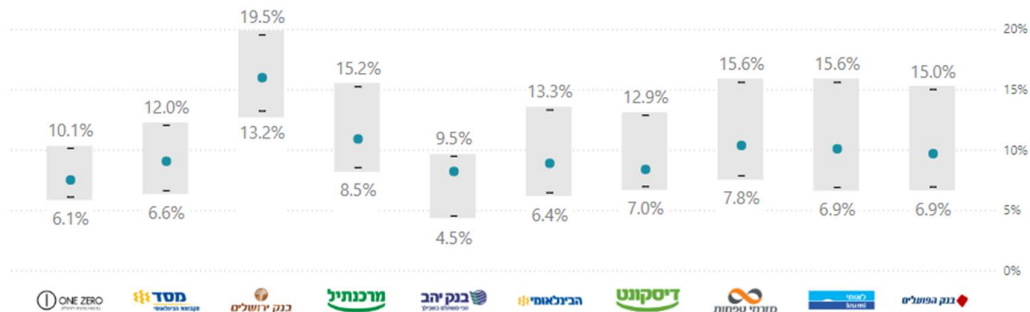
נציין כי אנו מציגים נתונים בפרק זה ללא קשר להערכת הנזק בנוגע לפיקדונות שאינם נושאים ריבית. הצגה זו נועדה להמחיש את העיוות הקיים במערכת הבנקאית שהגדילה את הריבית על האשראי באופן משמעותי ביותר ללא הגדלה של ריביות על העו"ש. כך למעשה שמרה המערכת על עלות הון נמוכה ביחס לסביבת הריבית, בעוד היא מגדילה את רווחיה בזכות העלאת הריבית בהתאם לעליית הריבית של בנק ישראל (ולעיתים אף יותר).

⁴ הכנסת התשע-עשרה, מושב שני, פרוטוקול מס 308 מישיבת ועדת הכלכלה (8.7.2014).

להלן גרף המתאר את הריבית הממוצעת על הלוואות שנטלו משקי הבית לפי בנק בריבית משתנה נכון לאפריל 2023

להלן גרף המתאר את טווחי הריבית של הלוואות הני"ל של משקי הבית לפי בנק בריבית משתנה נכון לאפריל 2023

מקרא:
 ● ריבית ממוצעת בסה"כ הלוואות שניתנו למשקי הבית במהלך החדש
 — הריבית הממוצעת ברבעון ה-4 - 25% הלוואות עם הריבית הגבוהה (פס שחור עליון)
 — הריבית הממוצעת ברבעון ה-1 - 25% הלוואות עם הריבית הנמוכה (פס שחור תחתון)

6.1 ברמת פיקדונות שניתנו למשקי בית בריבית משתנה לא צמודה (חדשים) לוח 7.6.2 הריבית הממוצעת לחודש מרץ עומדת על 2.5%

	מערכת	ירושלים	מסד	מרכנתיל	יהב	בינלאומי	מרחי	דיסקונט	לאומי	פועלים
2023-03	2.50	3.83	1.97	2.93	2.67	2.25	3.36	2.43	3.02	2.26
2023-02	2.25	4.03	1.98	2.66	2.24	2.38	3.32	2.12	2.62	1.90
2023-01	2.11	3.69	1.57	2.47	2.09	1.98	3.23	2.37	2.59	1.70

כאשר תקופת הפירעון הממוצעת על פיקדונות עלו עומדת בממוצע על 0.41 שנים

	מערכת	ירושלים	מסד	מרכנתיל	יהב	בינלאומי	מרחי	דיסקונט	לאומי	פועלים
2023-03	0.41	1.41	0.50	0.34	0.11	0.42	0.99	0.39	0.72	0.25
2023-02	0.34	1.54	0.25	0.41	0.10	0.26	1.00	0.37	0.77	0.11
2023-01	0.39	1.47	0.47	0.39	0.09	0.44	1.22	0.42	0.78	0.09

6.2 על פי נתוני בנק ישראל, המפקח על הבנקים (לוח ז' מצורף כנספח), הריבית על פח"ק (פיקדון חודשי קצר) עומדת נכון לפברואר 2023 על 2.35%. בחודש פברואר ריבית בנק ישראל עמדה על 3.85% ועל כן שיעור התמסורת על פיקדונות אלו עומד על 53.7%.

7. השינוי ברווחיות הבנקים בעקבות העלאות הריבית של בנק ישראל

7.1. להלן התשואה על ההון במערכת הבנקאית משנת 1976 ועד שנת 2022:

איור ג' - 17 התשואה (להון) ROE (לאחר מס 1, סך מערכת הבנקאות, 1976 עד 2022 | באחוזים

¹ בשל שיעורי האינפלציה הגבוהים ששררו בישראל, הנתון המוצג עבור השנים 1976 עד 1983 הינו מנוטרל אינפלציה. **המקור:** דוחות כספיים לציבור ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

התשואה על ההון של הבנקים⁵ בשנת 2022 הינה הגבוהה ביותר מזה 45 שנה לפחות!

התשואה על ההון ברבעון הראשון של 2023 גבוהה אף יותר ועומדת על 20.6% בבנקים נשוא תביעה זו.

להלן נתוני שיעורי התשואה על ההון של הבנקים ברבעון הראשון של 2023:

בנק	תשואה על ההון ללא נטרול	תשואה על ההון ללא נטרול
לאומי*	16.1%	7.80%
דיסקונט	20.1%	20.1%
מזרחי	22.4%	22.4%
בינלאומי	23.6%	23.6%
ממוצע	20.6%	18.5%

* בנק לאומי רשם ברבעון הראשון של 2023, ירידת ערך בנין שווי ההשקעה Valley בסך של 1.1 מיליארד ש"ח, העמודה השמאלית מציגה את התשואה על ההון כולל הפרשה זו. העמודה השמאלית מציגה את התשואה על ההון של לאומי בנטרול הפרשה זו.

יצוין כי התשואה החריגה בשנת 2006 נבעה בעיקרה מאירועים חד פעמיים שהתקבלו ממכירת הבעלות וזכויות הניהול של קופות הגמל ושל קרנות הנאמנות, כפועל יוצא מיישום החוק להגברת התחרותיות וצמצום הריכוזיות בשוק ההון הישראלי ("רפורמת בכר"). בניכוי השפעות אלו התשואה על ההון בשנת 2006 עמדה בממוצע על 14.4% (ולא על 17.3%).

ניתן לומר כי בעקבות העובדה כי ישנו שיעור משמעותי של פיקדונות שאינם נושאי ריבית למרות העלייה בסביבת הריבית, גדלה מאוד הרווחיות של הבנקים בשל הגידול החד בהכנסות ריבית נטו.

⁵ בנטרול השפעת מכירת קופות הגמל וקרנות הנאמנות בשנת 2016

7.2. המפקח על הבנקים, יאיר אבידן מאשר זאת למעשה וכתב ב"פתח דבר - המפקח על הבנקים בנק ישראל, מערכת הבנקאות בישראל, 2022 מכתב המפקח על הבנקים" במסגרת הסקירה השנתית לשנת 2022 של הפיקוח על הבנקים כך (ע' 5): "רווחיותם של הבנקים עלתה והגיע במהלך שנת 2022 לרמתה הגבוהה מאז שנת 2006... בין היתר על רקע פערי עיתוי בין מועד הגלגול של עליית הריבית לאשראי, שהיה מהיר יחסית, לבין מועד גלגול העלייה לפיקדונות... נכון היה שהריבית תגולגל לפיקדונות מהר יותר".

7.3. להערכתנו, בנוסף לפערי התזמון גורם משמעותי ביותר לרווחיות הבנקים הינו העובדה היתרות האמורות בפיקדונות שאינם נושאים ריבית ומעניקים לבנקים מקור הון בשווי מיליארדי שקלים וזאת ללא כל עלות, ושם כל עוד הריבית היא אפס אין כלל תמסורת.

8. עמדת בנק ישראל

אציין כי עמדת בנק ישראל תומכת באמור.

8.1. המפקח על הבנקים יאיר אבידן אמר:⁶ "אנחנו רואים שהעברת הכוח ללקוח גרמה לכך שיש מעבר די משמעותי של לקוחות מיתרות עו"ש שאינן נושאות ריבית לכאלה שכן, וגם מעבר לפיקדונות קצובים עם ריבית, כך שסך היקף הנכסים שנושאים ריבית במגמת עלייה. הרעש התקשורתי גרם לציבור להבין את החשיבות של ניהול פיננסי. אגב האמירה הזו, אני מנצל את ההזדמנות וקורא לבנקים להביא לידיעתם של הלקוחות, לא רק בעת ייעוץ, את העובדה שיש להם יתרות עו"ש שאינן נושאות ריבית, כשלצד הפיקדונות ישנו גם שימוש אחר במוצרים פיננסיים אחרים".

8.2. נגיד בנק ישראל, פרופ' אמיר ירון אמר בראיון⁷: "יותר מדי כסף של הציבור שוכב בעו"ש או בפיקדונות ללא ריבית, וזה חבל. הייתי מצפה מהבנקים לאבחן לאילו לקוחות יש יותר מדי כסף שיושב בעו"ש זמן רב, ולתמרץ אותם לעשות שינוי. כדאי לוודא שהלקוחות יודעים שהכסף יכול להיות בפיקדונות לזמן קצוב, כך לפחות ירוויחו עליו ריבית".

9. ניתוח הריבית הסבירה על העו"ש

- 9.1. לאור האמור, אנו סבורים כי סביר ששיעור התמסורת על חשבונות עו"ש יהיה בטווח שבין 45% ל 63% וזאת ביחס לשיעורי התמסורת בפיקדונות קצרים אחרים העומדים לכל הפחות על 66%.
- 9.2. אינדיקציה נוספת לקביעת שיעור תמסורת זה הינה שיעור התמסורת בפועל על חשבונות העו"ש הקיימים היום במערכת הבנקאית העומד על 63%.
- 9.3. לפיכך, לאחר שריבית בנק ישראל עלתה מריבית של 0.1% לריבית של 4.75% הריבית הסבירה על יתרות עו"ש צריכה לעמוד בטווח של 2.09%-2.92%.
- 9.4. בהתאם להערכה זו ביצענו חישוב של הריבית הסבירה בכל אחד מארבעת הרבעונים האחרונים:

ריבית	יוני-22	ספט-22	דצמ-22	מרץ-23
ריבית ב"י ממוצעת לרבעון	0.475%	1.511%	2.977%	3.937%
ריבית לא סבירה (תמסורת 21%)	0.079%	0.296%	0.604%	0.806%
ריבית סבירה (תמסורת 45%)	0.169%	0.635%	1.295%	1.727%
ריבית על עוש נהוגה במערכת	0.14%	0.58%	1.26%	2.32%
ריבית סבירה (תמסורת 63%)	0.236%	0.889%	1.813%	2.417%

⁶ <https://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1001447593>

⁷ https://www.themarket.com/markets/2023-05-24/ty-article/premium/00000188-499d-de00-a588-ff9f3cd50000?source=android&utm_source=App_Share&utm_medium=Android_Native&utm_campaign=Share

10. הגדרת הקבוצה המיוצגת

כפי שנמסר לי ע"י עורכי הדין הקבוצה המיוצגת הינה "כל מי שמנהל או שניהל חשבון בבנקים המשיבים ואשר חשבונו היה מצוי ביתרת זכות של מעל 3,000 ש"ח לפחות ליום עסקים אחד, או 1,000 ₪ ל- 3 ימי עסקים ומעלה (או לפי קביעה אחרת) בתקופה שמאז חודש אפריל 2022 ועד למועד הגשת בקשת אישור זו, או עד מועד שינוי הפרקטיקה ע"י המשיבים - לפי המאוחר".

11. הערכת הנזק לחברי הקבוצה המיוצגת.

11.1. להערכתנו, הריבית הסבירה שהיה על הגופים הבנקאיים להעניק ללקוחותיהם בגין יתרות עו"ש עומדת על בין 2.41%-1.72% נכון לרבעון הראשון של שנת 2023, ובהתאם כמצוין בטבלה הריבית הסבירה במהלך 2022 עמדה לפי רבעונים כמפורט בטבלה (בסעיף 9.4).

11.2. לשם הערכת הנזק בלבד הנחנו כי שיעור הפיקדונות מתחת ל- 3,000 ש"ח מתוך יתרות העו"ש בבנקים עומד על כ- 5%, כלומר שב-95% מחשבונות העו"ש היתרה עולה על סכום זה.

11.3. להלן טבלה המרכזת את סכומי הפיקדונות לפי בנק בארבעת הרבעונים האחרונים

בנק	מרץ-23	דצמ-22	ספט-22	יוני-22
לאומי	183,042	197,264	200,000	220,000
דיסקונט	42,350	48,047	51,742	58,739
מרחי	79,782	88,270	100,105	105,872
בינלאומי	51,020	55,668	60,766	68,647
סה"כ	356,194	389,249	412,613	453,258

11.4. סך הפיקדונות שאינם נושאי ריבית בארבעת הבנקים נשוא תביעה זו עומד על 453.2 מיליארד.

11.5. בהתאם להערכתנו בנוגע לריבית הסבירה לכל אחד מהרבעונים האמורים, להלן טבלה המסכמת את סך הנזק לקבוצה המיוצגת במיליוני ש"ח.

סה"כ	מרץ-23	דצמ-22	ספט-22	יוני-22	סה"כ
חזק (תמסורת לא סבירה)	715.37	586.60	305.31	89.21	1,696
חזק (תמסורת 45%)	1,527.70	1,253.78	653.42	191.10	3,626
ריבית קיימת במערכת	2,048.19	1,220.38	596.99	158.56	4,024
חזק (תמסורת 63%)	2,133.34	1,751.93	913.92	267.47	5,067

11.6. ובנטרול 5% מהפיקדונות שאינם עולים על 3,000 ש"ח הנזק לקבוצה המיוצגת עומד להערכתנו בטווח של 3.44-4.8 מיליארד ש"ח.

סה"כ	מרץ-23	דצמ-22	ספט-22	יוני-22	סה"כ
חזק (תמסורת לא סבירה)	679.60	557.27	290.05	84.75	1,612
חזק (תמסורת 45%)	1,451.31	1,191.09	620.75	181.54	3,445
ריבית קיימת במערכת	1,945.78	1,159.36	567.14	150.63	3,823
חזק (תמסורת 63%)	2,026.67	1,664.33	868.22	254.10	4,813

11.7. נכון לעת כתיבת חוות דעת זו, ריבית בנק ישראל עומדת על 4.75%, ועל פי שיעורי התמסורת שהצגנו הריבית הסבירה על העו"ש הינה בטווח של 2.09%-2.93% על פי יתרת הפיקדונות שאינם נושאי ריבית לתום הרבעון הראשון הנזק הולך ומתעצם מידי חודש בכ 788 מיליון עד 1.1 מיליארד ש"ח.

יובהר כי החישוב האמור הינו לצורכי אומדן הנזק בלבד לצורך שלב זה.

12. מקורות מידע

- 12.1. אתר בנק ישראל, פיקוח והסדרה (פרק ה ופרק ז)
- 12.2. אתר בנק ישראל, דוחות המדיניות המוניטרית.
- 12.3. המפקח על הבנקים, "מערכת הבנקאות בישראל – סקירה שנתית לשנת 2022"
- 12.4. מרכז המחקר והמידע של הכנסת, ניתוח עלות מקורות ההון של בנקים ושל גופים חוץ בנקאיים.
- 12.5. מרכז המחקר והמידע של הכנסת, ריביות על יתרות זכות בפיקדונות עו"ש – ניתוח וסקירה משווה (2015)

13. תמצית השכלה וניסיון של הכותב

השכלה:

- תואר ראשון בכלכלה ומנהל עסקים מאוניברסיטת בן גוריון.
- תואר שני בכלכלה עם התמחות במימון במסלול מצטיינים מאוניברסיטת בן גוריון.

ניסיון מקצועי:

- מנכ"ל ובעלים של "מאקרו פיננסים בע"מ" אשר נותנת שירותי ייעוץ פיננסי, אנליזה, ניהול הון לתאגידיים וחוות דעת כלכליות.
- מחקרים אקדמיים בתחום דירוגי אשראי ופרמיות סיכון של חברות ומדינות.
- מעל 14 שנים ניסיון בשוק ההון.
- מנהל השקעות בגופים המוסדיים הגדולים בישראל, ביניהם: מנורה פיננסים ו'עמיתים - קרנות הפנסיה הוותיקות'.
- בתפקידו האחרון כשכיר היה מנהל תיק האג"ח של קופות הגמל בעמיתים.
- כתיבת חוות דעת פנימיות רבות עבור 'עמיתים', מנקודת מבטם של בעלי מניות המיעוט.
- מרצה באקדמיה לפיננסים BDO.

רשימת חוות דעת מרכזיות:

- חוות דעת מומחה, הערכת שווי לחברת ישראלכרט, לצורך בחינת הוגנות העסקה למיזוג עם חברת הראל, תוך דחיית הצעה נגדית מחברת מנורה, מרץ 2023 ;
- חוות דעת מומחה, אומדן הנזק שנגרם לבעלי המניות של ורידיס, ניתוח השפעת דיווח מידי של החברה בגין תחילת חקירה פלילית, פברואר 2023 ;
- חוות דעת מומחה, אומדן הנזק שנגרם לבעלי מניות אוגווינד, בדיקת השפעת דיווח ביטול התקשרות עם חח"י בעקבות מצג שווא של החברה לגבי יעילות מוצריה, פברואר 2023 ;
- חוות דעת מומחה, אומדן הנזק שנגרם לבעלי אג"ח של גיבוי ואחזקות, קביעת נזק בשל רכישת אג"ח ע"י הציבור נוכח הסתרה ואי גילוי מידע מהותי על ידי החברה, אוקטובר 2022 ;
- חוות דעת מומחה, אומדן הנזק שנגרם לבעלי מניות יונט קרדיט בעקבות ליקויים שהתגלו בבקרה הפנימית וחשדות פליליים כנגד המנכ"ל, יוני 2022 ;
- חוות דעת מומחה, אומדן הנזק שנגרם לבעלי מניות נורסטאר בעקבות החלטת הדירקטוריון לחלוקת דיבידנד בעין אשר יוביל לאובדן שליטה בחברת הבת גזית גלוב, אפריל 2022 ;

- חוות דעת מומחה, אומדן הנזק שנגרם לבעלי מניות האב אבטחת מידע, איחור בדיווח על ביטול זכיית החברה במכרז, מרץ 2022 ;
- חוות דעת מומחה, הערכת שווי לידר החזקות לצורך סעד הערכה לבחינת הצעת רכש של החברה, יולי 2021 ;
- חוות דעת מומחה, אומדן הנזק שנגרם לבעלי מניות הפניקס, קביעת הנזק בעקבות גילוי פרשת התיארוך לאחור של פוליסות הביטוח של טייסי אל על, יוני 2021 ;
- חוות דעת מומחה, אומדן הנזק שנגרם למחזיקי אג"ח דלק קבוצה, ניתוח הנזק שנגרם בעקבות פרסום דוח תזרים מזומנים מטעה, מאי 2021 ;
- חוות דעת מומחה, אומדן הנזק שנגרם לבעלי מניות אורמת, זאת בעקבות פרשת "דוח הינדנבורג" אשר העלה חשדות לשחיתות בין-לאומית נרחבת, מרץ 2021 ;
- חוות דעת מומחה, אומדן הנזק שנגרם לבעלי מניות יעקובי קבוצה, נזק בגין פרסום מידע שגוי בתשקיף ובדוחות הכספיים, דצמבר 2020 ;
- חוות דעת מומחה, אומדן הנזק שנגרם לבעלי מניות פוקס, בחינת השפעת עיכוב בדיווח על עסקת ג'מבו, ספטמבר 2020 ;
- חוות דעת מומחה, בחינת חוות דעת כלכלית לצורך מיזוג משולש הופכי בין יואל לאקוויטל. אשר הובילה לתשלום פרמיית שליטה חריגה, דצמבר 2018 ;
- חוות דעת מומחה, אומדן שנגרם למחזיקי אג"ח אול-יר, אמידת הנזק שנגרם לבעלי אגרות החוב בעקבות גילוי אודות כשלים חמורים באפקטיביות הבקרה הפנימית של החברה, ינואר 2018 ;

נספחים

לוח ז-1

TABLE VII - 1 AVERAGE EFFECTIVE COST OF UNINDEXED CREDIT AND DEPOSITS TO THE PUBLIC (Local currency, percent, per year)													לוח ז-1
תאריך	אשראי לציבור:												
	פיקדונות הציבור:						CREDIT TO THE PUBLIC:						
הריבית ³ :	DEPOSITS OF THE PUBLIC:		פיקדונות הציבור:				CREDIT TO THE PUBLIC:				אשראי לציבור:		
סך פקדונות הציבור ²	סך פיקדונות הציבור נושאי ריבית	מה: פקדונות ברבית קבועה	לזמן קצוב	פקדונות	פח"ק	עו"ש בירת זכות (נושא ריבית)	סך אשראי לציבור ¹	סך אשראי לציבור נושא ריבית	מה: אשראי ברבית קבועה	מה: אשראי on call	אשראי לזמן קצוב	חח"ד ועו"ש חובה	
Interest rate spread ³	Total deposits of the public	Total interest-bearing deposits	of which : Fixed-rate deposits	Time deposits	SROs	Demand deposits not in overdraft (interest-bearing)	Total credit to the public ¹	Total interest-bearing credit	of which : Fixed-rate credit	of which : Credit on call	Term credit	Accounts & other demand deposits	
13	12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	Date
(LOCAL CURRENCY, PERCENT, P.A.)													(אחוזים על בסיס שנתי)
3.85%	2.03%	2.87%	2.83%	3.05%	2.64%	2.35%	5.88%	6.03%	3.92%	5.72%	5.90%	9.63%	02/23
3.80%	1.87%	2.68%	2.57%	2.83%	2.46%	2.30%	5.67%	5.81%	3.73%	5.57%	5.68%	9.20%	01/23
3.70%	1.65%	2.23%	2.30%	2.57%	2.13%	1.47%	5.35%	5.49%	3.69%	5.08%	5.36%	9.00%	12/22
3.62%	1.39%	1.90%	2.02%	2.18%	1.80%	1.34%	5.01%	5.13%	3.60%	4.66%	5.01%	8.54%	11/22
3.62%	1.11%	1.56%	1.63%	1.84%	1.58%	0.97%	4.74%	4.86%	3.45%	4.35%	4.73%	8.38%	10/22
3.44%	0.89%	1.26%	1.39%	1.51%	1.12%	0.86%	4.33%	4.45%	3.49%	3.78%	4.32%	8.06%	09/22
3.23%	0.63%	0.91%	1.19%	1.19%	0.78%	0.50%	3.87%	3.97%	3.37%	3.13%	3.85%	7.65%	08/22
3.19%	0.50%	0.73%	0.96%	0.97%	0.62%	0.39%	3.68%	3.78%	3.34%	2.88%	3.65%	7.57%	07/22
3.02%	0.35%	0.52%	0.78%	0.73%	0.38%	0.26%	3.37%	3.46%	3.30%	2.42%	3.34%	7.20%	06/22
2.86%	0.25%	0.37%	0.72%	0.59%	0.21%	0.12%	3.11%	3.19%	3.25%	2.01%	3.06%	6.76%	05/22
2.81%	0.18%	0.28%	0.64%	0.49%	0.12%	0.06%	2.99%	3.07%	3.27%	1.81%	2.94%	7.06%	04/22
2.79%	0.15%	0.23%	0.62%	0.43%	0.05%	0.02%	2.94%	3.01%	3.26%	1.75%	2.88%	7.24%	03/22
2.83%	0.15%	0.23%	0.62%	0.44%	0.03%	0.02%	2.98%	3.06%	3.31%	1.72%	2.93%	7.25%	02/22
2.81%	0.15%	0.22%	0.58%	0.44%	0.03%	0.02%	2.95%	3.03%	3.21%	1.72%	2.91%	6.90%	01/22
2.84%	0.15%	0.23%	0.60%	0.45%	0.03%	0.02%	2.99%	3.07%	3.33%	1.73%	2.94%	6.87%	12/21
2.86%	0.16%	0.23%	0.60%	0.45%	0.03%	0.02%	3.02%	3.10%	3.27%	1.70%	2.97%	7.06%	11/21
2.89%	0.15%	0.23%	0.60%	0.44%	0.03%	0.02%	3.04%	3.13%	3.36%	1.75%	2.98%	7.30%	10/21
2.89%	0.15%	0.23%	0.62%	0.45%	0.03%	0.02%	3.05%	3.13%	3.38%	1.76%	3.00%	7.19%	09/21
2.91%	0.15%	0.23%	0.60%	0.44%	0.03%	0.02%	3.06%	3.16%	3.39%	1.81%	3.01%	7.56%	08/21
2.94%	0.15%	0.22%	0.62%	0.43%	0.03%	0.02%	3.09%	3.18%	3.42%	1.79%	3.04%	7.36%	07/21
2.95%	0.15%	0.23%	0.62%	0.43%	0.03%	0.02%	3.11%	3.19%	3.46%	1.74%	3.06%	7.06%	06/21
2.96%	0.15%	0.22%	0.63%	0.42%	0.03%	0.02%	3.11%	3.20%	3.49%	1.77%	3.06%	7.20%	05/21
3.00%	0.16%	0.23%	0.64%	0.44%	0.03%	0.02%	3.16%	3.25%	3.48%	1.81%	3.10%	7.66%	04/21
3.07%	0.16%	0.23%	0.64%	0.43%	0.03%	0.02%	3.23%	3.31%	3.55%	1.79%	3.17%	7.64%	03/21
3.04%	0.16%	0.24%	0.64%	0.45%	0.03%	0.02%	3.21%	3.29%	3.55%	1.81%	3.14%	7.89%	02/21
2.97%	0.18%	0.26%	0.64%	0.48%	0.03%	0.02%	3.15%	3.24%	3.49%	1.80%	3.10%	6.85%	01/21
3.02%	0.18%	0.27%	0.66%	0.49%	0.03%	0.02%	3.21%	3.30%	3.51%	1.81%	3.16%	7.23%	12/20
3.03%	0.19%	0.27%	0.68%	0.50%	0.01%	0.02%	3.22%	3.31%	3.54%	1.86%	3.15%	7.60%	11/20
3.03%	0.19%	0.28%	0.68%	0.51%	0.03%	0.02%	3.22%	3.31%	3.57%	1.84%	3.16%	7.60%	10/20
3.04%	0.20%	0.29%	0.70%	0.52%	0.03%	0.02%	3.24%	3.33%	3.57%	1.85%	3.18%	7.41%	09/20
3.03%	0.19%	0.28%	0.70%	0.51%	0.03%	0.02%	3.22%	3.31%	3.55%	1.89%	3.15%	7.66%	08/20
3.06%	0.20%	0.29%	0.71%	0.53%	0.03%	0.02%	3.26%	3.36%	3.60%	1.92%	3.19%	7.72%	07/20
3.07%	0.21%	0.30%	0.71%	0.54%	0.03%	0.02%	3.27%	3.36%	3.60%	1.93%	3.21%	7.09%	06/20
3.08%	0.21%	0.30%	0.75%	0.54%	0.03%	0.02%	3.29%	3.37%	3.58%	1.93%	3.22%	6.71%	05/20
3.16%	0.23%	0.33%	0.77%	0.59%	0.04%	0.04%	3.39%	3.48%	3.68%	1.99%	3.32%	6.91%	04/20
3.19%	0.25%	0.36%	0.76%	0.60%	0.07%	0.06%	3.44%	3.54%	3.65%	2.00%	3.40%	6.15%	03/20
3.19%	0.27%	0.38%	0.77%	0.62%	0.08%	0.07%	3.46%	3.58%	3.56%	1.99%	3.40%	7.19%	02/20
3.19%	0.27%	0.39%	0.78%	0.62%	0.08%	0.07%	3.46%	3.57%	3.61%	1.95%	3.38%	7.47%	01/20

לוח 7.6.2

בנק ישראל המפקח על הבנקים										
מידע שוטף על תאגידים בנקאיים										
ריבית פיקדונות שניתנו למשקי בית בריבית משתנה לא צמודה										
תקופת פירעון סופי בשנים										
Term to final payment, in years										
מערכת	ירושלים	מסד	מרכנת יל	יהב	בינלאומי	מרחי	דיסקונט	לאומי	פעלים	
מערכת	ירושלים	מסד	מרכנת יל	יהב	בינלאומי	מרחי	דיסקונט	לאומי	פעלים	
Hapoalim	Leumi	Discount	Mizrahi	First International	Yahav	Mercantile	Massad	Jerusalem	System	
	0.25	0.72	0.39	0.99	0.42	0.11	0.34	0.50	1.41	0.41
	0.11	0.77	0.37	1.00	0.26	0.10	0.41	0.25	1.54	0.34
	0.09	0.78	0.42	1.22	0.44	0.09	0.39	0.47	1.47	0.39

שיעור הריבית										
Interest rate										
מערכת	ירושלים	מסד	מרכנת יל	יהב	בינלאומי	מרחי	דיסקונט	לאומי	פעלים	
מערכת	ירושלים	מסד	מרכנת יל	יהב	בינלאומי	מרחי	דיסקונט	לאומי	פעלים	
Hapoalim	Leumi	Discount	Mizrahi	First International	Yahav	Mercantile	Massad	Jerusalem	System	
2023-03	2.26	3.02	2.43	3.36	2.25	2.67	2.93	1.97	3.83	2.50
2023-02	1.90	2.62	2.12	3.32	2.38	2.24	2.66	1.98	4.03	2.25
2023-01	1.70	2.59	2.37	3.23	1.98	2.09	2.47	1.57	3.69	2.11

מקור:

<https://www.boi.org.il/roles/statistics/%D7%91%D7%A0%D7%A7%D7%99%D7%9D/%D7%A4%D7%A7%D7%93%D7%95%D7%A0%D7%95%D7%AA/%D7%91%D7%99%D7%A6%D7%95%D7%A2%D7%99%D7%9D-%D7%95%D7%A8%D7%99%D7%91%D7%99%D7%95%D7%AA>